

2. Золотова Г.А., Онипенко Н.К., Сидорова М.Ю. Коммуникативная грамматика русского языка. – М., 1998.
3. Бабенко Л.Г. Лексические средства обозначения эмоций в русском языке. – Свердловск, 1989.
4. Апресян В.Ю., Апресян Ю.Д. Метафора в семантическом представлении эмоций // Вопросы языкознания, 1993, № 3. С. 34 – 38.

ӘОЖ 81. 371. 2

КӨРКЕМ ШЫҒАРМА ТІЛІНДЕГІ ЭВФЕМИСТІК ПЕРИФРАЗДАРДЫҢ ҚОЛДАНЫСЫ

Синбаева Г.

(г.ғ.м., аға оқытушы, М. Қозыбаев атындағы СҚМУ)

Аңдатпа

Перифраздардың қазақ тіл білімінде зерттелуі қарастырылады. Перифраздардың түрлері, ерекшеліктері көрсетіледі. Қ. Жұмаділов, І. Есенберлин, М. Баққожа шығармалары бойынша перифраздардың қолданысы талданады.

Түйінді сөздер: перифраз, тілдік перифраза, контекстік перифраза, эвфемизм, синонимдік перифраза.

Аннотация

Рассматривается исследование перифраз в казахском языкознании. В статье представлены виды перифраз, их особенности. Проведен анализ применения перифраз в произведениях К. Жумадилова, И. Есенберлина, М. Баққожа.

Ключевые слова: перифраза, языковая перифраза, контекстная перифраза, эвфемизм, синонимическая перифраза.

Annotation

The given article deals with the study of periphrasis in Kazakh linguistics. Types of periphrases and their peculiarities are presented. An analysis is conducted in relation to the application of periphrases in K. Zhumadilov, I. Yesenberlin, and M. Bakkozha's works.

Key words: periphrasis, linguistic periphrasis, context – based periphrasis, euphemism, synonymic periphrasis.

Кіріспе

Перифраздар қазақ тіл білімінде тоқсаныншы жылдардан кейін ғана қарастырыла бастады. Перифраз деп бір нәрсені немесе құбылысты, іс – әрекетті олардың бір белгісін, бір қасиетін көрсетіп, суреттеп атауды танымыз. Мысалы, адам өмірін ұзақ көш деп атаса, мұнда адам өмірінің көш сияқты жылжу, ілгері басу, күннен күн, жылдан жыл өткізу тәрізді белгісін көш сөзімен көрсетіп, суреттеп, өзге сөздермен атап тұр. Немесе өлді дегенді дәм – тұзы таусылды деп суреттеп білдіретін болсақ, мұнда адам баласының қоректенудің арқасында өмір сүретіні, сол қорегі (дәм – тұзы) таусылса, тіршіліктен де айрылатын белгісі аталып, бұл ұғым суреттеме тәсілмен білдіріліп тұр. Г. Үсенбаева «Перифраздардың тілдік табиғаты» (1996) атты диссертациясында перифраздың тілдік табиғатын ашуға ұмтылып; метофаралық, метонимиялық, синекдохалық, эвфемистік, синонимдік, есімді және етістікті деп бөліп, оларды жіктеп, перифраздың жасалу жолдары мен тәсілдеріне тоқталады. Зерттеуге қарағанда перифраз негізінен нәрсенің сипаттамалы түрдегі нұсқасы, мұның ерекшелігі сипаттаманы бейнелі, образды, басқаша қолданысынан туған троп және фигуралар түрлері. Айталық, қаламгер Қ. Қайсенов Ұлы Отан соғысына арналған

шығармаларынан атауыш сөздердің орнына бейнелі түрде мына секілді қолданыстары кездеседі: Ұшқыштар – болат сұңқарлар, теңізшілер – теңіз тарландары, самолет – «әуе кемесі», катюша – «соғыс тәңірісі» т.б. Сөздерді бейнелі түрде бұл қолданыстар эвфемизмдерге жатады да, олар ауыс мағыналар негізінен жасалатындықтан поэтикалық, метонимиялық т.б. түрлерге іштей жіктей беруге болады. Жоғарыда келтірілген перифраз үлгілері поэтика эвфемистік перифраздар. Ал автордың басқыншы фашистерді «қара кесімділер», «қаныпезер қорқаулар» т.б. атау, керісінше, дисфемистік перифраздар болып табылады.

Сөздердің келтірінді мағыналарының тек перифраз арқылы емес, басқа да тәсілдер арқылы іске асатыны белгілі. Ол бірде метафора, метонимия, синекдоха тәсілдері арқылы жасалса, енді бірде эвфемизм мен табу тәсілдері арқылы беріледі. Көп жағдайда бұлар перифразбен тұтасып, органикалық бірлікке айналады.

«Көркем шығарма тілінде өзіндік тиімді орны, реті бар болып келетін сөз қолданыс түрлері – перифраза мен эвфемизмдер. Затты не құбылысты бұл жолдармен бейнелеудің соны үлгісі Абай шығармаларында жиі кездеседі. Мысалы, надандық – қараңғылық пердесі, саналылық – жүректің көзі, сүю – жүрегіне от салу, жігерлік – көкірек оты т.б. болып бейнеленген» [1, 112 – 114 бб.].

Болмыстағы денотатқа не сигнификатқа қатысты алғанда екіншілік мағыналы атау ретінде танылатын, нысанды ерекше номинативтік белгісі арқылы таңбалайтын сөздер не сөз тіркесі – перифраздар деп танылады. Перифраздар шындық болмыстағы заттар мен құбылыстардың ерекше бір белгісі арқылы суреттей атауда, ауыспалы мәнінде көрсетуде лебізде жиі қолданылатын стилистикалық құрал. Перифраз тұлғалық жағынан тұрақты қолданады, мағыналық жағынан бір бүтін, тұтас тұлға ретінде жұмсалып, атауыштық, бейнелілік қызмет атқарады. Перифразда бірінші орынға денотаттың не сигнификаттың сапалы жағы шығады да, лебізде айтылатын ойға не пікірге қатысты сипаттау, суреттеу, бейнелеу басым түседі. Көркем әдебиет тілінде, көсемсөзде (публицистикада), ғылыми әдебиеттерде жиі қолданылатын бұл сөздердің мағыналық құрылымының өзіндік ерекшелігі бар. Бұл ерекшеліктерді айқындауға арналған Р. Сыздықтың (Қазақ әдеби тілінің тарихы), Т. Қоңыровтың (Сәкен Сейфуллин поэзиясындағы сөз бейнелеу тәсілдері), Ө. Болғанбаевтың (Қазақ тіліндегі синонимдер), Г. Үсенбаеваның (Перифраздың тілдік табиғаты), Г. Амандықованың (Қазақ көркем әдеби тіліндегі перифраздар) т.б. жазған ғылыми зерттеулері бар.

Перифраздың ерекше белгісінің бірі – белгілі бір контексте денотатқа қатысты эквивалент болуы.

Қолданыс аясының тұрақтылығына қарай перифраздардың екі түрін көрсетуге болады: тілдік перифраздар – жалпы халық арасында танылып, қабылданған, көпке түсінікті тұлғалар. Мысалы: көгілдір отын, аспан денесі, жыр алыбы, халық қалаулысы, ел ағалары, қара көздер, т.б.

Контекстік перифраздар – белгілі бір жағдайда, көңіл – күйге байланысты мәтінде қолданылатын, жеке автордың өзіндік қолтаңбасы ретінде танылатын тұлғалар. Мысалы: Бұлбұлымды ұшырғам жоқ бағымнан. Дүлдүліме әлі, қамшы басқам жоқ. (М. Мақатаев), мұндағы бұлбұл, дүлдүл сөздері авторлық қолданыста «шабыт», «ақындық қасиет» мағынасында жұмсалып, сигнификаттық белгілерді референттің белгісі арқылы таңбалау ретімен перифраздық мәнде жұмсалған.

Перифраз (ағыл. paraphrase) – сөздердің бейнелі мағынада қолдану тәсіліне жататын көркем троптың бір түрі. Перифраз – затты, процесті, құбылысты өз атымен атамай, басқаша атау, әрі соның негізінде сол заттың, процесстің, құбылыстың ең негізгі бір қасиетін келтірінді мағынада қолдана отырып, соны образды түрде сипаттау, анықтау [2, 318 б.] деп көрсетіледі, ендеше тілдегі ауыспалы мағынадағы сөздерді

толықтырып отыратын көркемдеуіш, бейнелеуіш құралдардың бірі – эвфемизм мен перифраз сөздер.

Эвфемизм – көркем шығарма тілінде өзіндік тиімді орны, реті бар болып келетін сөз қолданыс түрі. «Эвфемизм, сыпайы сөз (грек. eu – жақсы, phemi – айтамын) – мағынасы тұрпайы сөздерді сыпайылап жеткізу. Эвфемизм сыпайыгершілікке, әдептілікке байланысты туған. Мысалы, біреу өлді деудің орнына жүріп кетті, қайтпас сапарға кетті, демі бітті дейді. Сондай – ақ адамның дене мүшелеріндегі кем – кетікті (саңырау – құлағының мүкісі бар), ауруды қылтамақ – аты жаман ауру) жұмсақ сөздермен алмастырып қолданады. Тіліміздегі фразеологизмдердің көпшілігі эвфемизм негізінде пайда болған. Мысалы, аузынан ақ ит кіріп көк ит шықты, сөзге келді, тіл тигізді, жүз шайысты сияқты тұрақты тіркестер ұрысты, ренжісті, ауыр сөздер айтты деген мағынаны білдіреді [3, 469 б.].

Сөйлеу тілінің фразеологизмдері тек бір стильде ғана қолданғандықтан, оның экспрессивті бояуы басым болып келеді. (Қоздыру – жел беру, шаршау – ит сілесі қату, ақымақ – көк ми)» [4, 90 б.]. Осы берілген мысалдар сөздің тура мағынасын бейнелі түрде жеткізудегі перефраздар болып табылады. Денотат сөздердің эквиваленттері, варианттары.

К.Аханов эвфемизмге: «Бір затты немесе құбылысты тікелей өз атымен емес, басқа бір сөзбен атаудың себебі мүлдем басқаша болуы мүмкін. Кейбір нәрсенің не құбылыстың атын тікелей айту дөрекілеу, қолайсыздау болып көрінгенде, олар басқа сыпайы, майда сөздермен аустырылып айтылады. Бұл құбылыс эвфемизм деп аталады», – деген анықтама бере отырып, эвфемизмдердің шығу тегі табудан өзгеше екендігін былай деп түсіндіреді: «Бірақ эвфемизмдер табу сияқты қате түсінік, діни ұғымның негізінде емес, айтуға дөрекі, қолайсыз сөзді сыпайы сөзбен ауыстырып айтудың негізінде шыққан», – деп: «өтірік айту дегеннің орнына *қосып айту*, ұрланыпты деудің орнына қолды болыпты, ұрлық – қарлық жасамау деудің орнына ала жібін аттамаудеген сөз тіркестері» қолданылатындығына мысал келтіреді [5, 180 б.].

Затты не құбылысты бұл жолдармен бейнелеудің соны үлгісін Абай шығармаларынан жиі кездестіруге болады. Мәселен, надандық – *қараңғылық пердесі*, саналылық – *жүректің көзі*, сүю – *жүрегіне өрт түсу*, жігерлілік – *көкірек оты* т.б. болып бейнеленген.

Сондай – ақ М. Әуезов те «Абай жолы» романында эвфемизм мен перифразды қолданудың сан алуан түрін көрсетеді:

– *Осылайша айналасы айықпаған сұр тұман, суық заман ішінде ұлы жан дүниеден көшті. Мағаштың қырқын беріп болған күннің ертеңінде Абай қаза тапты. Ұлы кеуденің ыстық демі тоқталды. Шөл даланы жарып аққан дариядай, игілік өмір үзілді. Сонау бір шақта тасты тақыр, жалтыр биік басына жалғыз шыққан зәулім өскен алып шынар құлады. Өмірден Абай кетті.*

Келтірілген үзіндіде М. Әуезов *Абай деудің* орнына *ұлы жан*, *ұлы кеуде*, *игілік өмір*, *алып шынар* тәрізді тың метафора қолданып, перифраза тәсілін пайдаланған.

«Өлді» деген жағымсыз сөздің орнына суреткер «*дүниеден көшті, қаза тапты, демі тоқталды, өмір үзілді, құлады, өмірден кетті*» деген эвфемизмдерді қолданған. «Перифраздардың ерекше түрлерінің бірі – эвфемистік перифраздар. Мұндай перифраздарда эвфемистік семантика басым болып түседі.

Жоғарыда келтірілген «өлді» сөзіне эвфемизм болып тұрған тіркестердің барлығы бір синонимдік қатарға кіретін бейнелі синонимдердің жиынтығы ретінде қарастыруға болады. Сондай – ақ эвфемистік перифраздар жүрген жерде синонимдік перифраздар жүретіндігін заңдылық ретінде қарастырылады.

Мұндай қолданыстар көркем шығармаларда да жиі кездеседі. Мәселен, *Баяғы ашаршылық жел аударған қаңбақтай қаңғып келе жатып, осы араға келгенде, дәм – тұзы таусылған болар.* // Жұмаділов Қ. Бір ғана ғұмыр. – 9 б.). *Аштықтан бұрлығып, боранда қалып, талай боздақ жан тапсырды зой.* // Жұмаділов Қ. Бір ғана ғұмыр. – 10 б.) *Өзі жоқта жалғыз жұбанышы – Төлеутайы аштыққа төзбей қыршынынан қиылыпты.* // (Жұмаділов Қ. Бір ғана ғұмыр. – 13 б.). *Есіл ер ерте кеткен екен! Менің ажалым Қоңырқұлжадан келеді деуші еді. Сол иттің өшпенділігінен мерт болды ма екен?..* (Есенберлин І. Көшпенділер. 91 б. *Менің қатшым кеше Ақмолада оққа ұшты.* Есенберлин І. Көшпенділер. 164 б.) *Егер Кенесары жау қолынан қаза табар болса, оның ажалы басқа ұлттан келеді.* (Есенберлин І. Көшпенділер. 219 б.). *Сол немересінен қарт қапыда айрылды.* (Жұмаділов Қ. Бір ғана ғұмыр. – 13 б.). Мұндағы *дәм – тұзы таусылған, жан тапсырды, қыршынынан қиылыпты, мерт болды, ерте кеткен, оққа ұшты, қайтыс болған, қаза табар, ажалы келеді, қапыда айрылды* тіркестері де «өлді» сөзіне эвфемизм қызметіндегі перифраздар деп қарастыруға болады.

Бұл орайда перифраздың эвфемистік қызметі жайлы айтылған ойларға да мән береміз. Г. Амандықова «Қазақ көркем әдеби тіліндегі перифраздар» атты еңбегінде стильдік перифраздың құрылысын, мағынасы мен мазмұнын, қызметін, қолдану ерекшеліктерін – бейнелілігін, стильдік бояуын саралай келе, бірнеше топқа бөліп қарастырады. Соның ішінде қызметі жағынан номинативті, эвфемистік, стильдік, информативті деп топтастырады. Перифраздың көп қырлы стильдік құбылыс ретінде тілдің мән – маңызын кешенді түрде талдай отыра көркем мәтінде оның әрбір нақты қолданысы түрлі коммуникативтік, информативтік, эстетикалық, эвфемистік т.б. қажеттіліктен туған заңды құбылыс екендігіне тоқталады.

Сондай – ақ перифраз сөздердің мағыналық құрылымының өзіндік ерекшелігіне қарай айқындалатыны да зерттеу еңбектерінде қарастырылады. «Болмыстағы денотатқа не сигнификатқа қатысты алғанда екіншілік мағыналы атау ретінде танылатын, нысанды ерекше номинативтік белгісі арқылы таңбалайтын сөздер не сөз тіркесі – перифраздар деп танылады. Перифраздар шындық болмыстағы заттар мен құбылыстардың ерекше бір белгісі арқылы суреттей атауда, ауыспалы мәнінде көрсетуде лебізде жиі қолданылатын стилистикалық құрал. Перифраз тұлғалық жағынан тұрақты қолданады, мағыналық жағынан бір бүтін, тұтас тұлға ретінде жұмсалып, атауыштық, бейнелілік қызмет атқарады. Перифразда бірінші орынға денотаттың не сигнификаттың сапалық жағы шығады да, лебізде айтылатын ойға не пікірге қатысты сипаттау, суреттеу, бейнелеу басым түседі. Көркем әдебиет тілінде, көркемсөзде (публицистикада), ғылыми әдебиеттерде жиі қолданылатын бұл сөздердің мағыналық құрылымының өзіндік ерекшелігі бар» [1, 112 б.]. Сөздің келтірінді мағыналары перифраз, метафора, метонимия, синекдоха сондай – ақ эвфемизм мен табу тәсілдері арқылы да беріледі. Көп жағдайда бұлар перифразбен тұтасып, органикалық бірлікке айналатындығы зерттеу еңбектерінде анықталды. Соның ішінде эвфемистік перифраздар перифраздардың ерекше түрі боп табылады. Эвфемистік перифраз мағынасы суық немесе айтуға өрескел саналатын дөрекі сөздерді майдалап, тігісін барынша жатық етіп, келтірінді мағынада қолдану арқылы көрініс табады.

Мысалы, Біраз ет қалып еді, «қызылсырап отырмыз» деген соң жартысын қыз бен келінге бөліп бердім.

Енді кекіреледуді қойып, жұрт қатарлы күнелту керек.

Эвфемизмдерді перифразбен тығыз байланыста қарастыру оның қызметін нақтылай түсуге мүмкіндік береді. Перифраздардың тілтаным тұрғысынан зерттелуінде эвфемистік қолданыстардың орны ерекше екеніне назар аударуға болады.

Көркем әдебиетте тіл ерекше экспрессивтік – эстетикалық қызмет атқарады. Оқушының сезіміне әсер ету үшін, ойды образды түрде жеткізу үшін көркем шығармада көбінесе сөздер нақтылы тура мағынада емес, ауыс мағынада, астарлы түрде қолданылады. Сондықтан көркем әдебиет тілі – бейнелі, мәнерлі тіл, түрлі бояулы, сезімге әсер ететін көркем тіл. Тілдегі көркемдеуші құралдар – теңеу, эпитет, метафора, метонимия, синекдоха, эвфемизм – бәрі де – көркем суреттің, образды жасаудың, жазушының, ақынның шеберлігінің көрсеткіштері.

Эвфемизмдер осылайша әр түрлі себептермен астарланып айтылады. Яғни жағымсыз қылықтарды сыпайылап, жұмсартып айтуды көздейді. Егер діни ұғымға байланысты эвфемизмдерді айтпасақ, жалпы тілдік эвфемизмдердің негізінен анайы, тұрпайы сөйлеуден сақтандырып, сыпайы болуға баулитыны байқалады. Бұдан халықтың тілді жоғары эстетикалық талғаммен пайдалануын көреміз [3, 86 б.].

Тіл ғасырлар жемісі болғандықтан өте күрделі, қыр – сыры мол құбылыс екені белгілі. Адамдар тілді қолданғанда әрбір тұлға уақыт өте келе басқа қырларынан танылып күрделене әрі құбыла түседі. Осындай құбылыс нәтижесінің бірі біз сөз етіп отырған перифраз түрлері. Өмірдің өзі қайшылыққа толы десек, сол қайшылық, жағымсыз эмоцияларды халықтық эстетикалық талғамына түсіп, қайта өңделіп мүмкіндігі болғанша сыпайы, бейнелі жеткізуде тіліміздегі әрбір сөз, сөз тіркестері замана талабына сай танымдық сипаттың жаңа қырларында сұрыпталып, қайта жаңғырып жататын ұзақ та үзіліссіз құбылыстың нәтижелері. Мұның дәлелінің бірі – перифраздар. Перифраз негізінен жай ғана сөз бейнесі емес, мұның астарында сатиралық, сарказмдік немесе комедиялық пен трагедиялық секілді жүктеме стильдік қызмет бар. Бұл мәселе эвфемизмге де, дисфемизмдерге де қатысты болып отырады. Мысалы, Төлеутай – Базарбектің «құлағы болса», оның әр ауылда «өз құлағы бар» (Жұмаділов Қ. Бір ғана ғұмыр. – 235 б.) деген мәтінде ешқандай ерекшелік, көзге түсіп тұрған айрықша көңіл аударар қоятындай тапқырлық, шеберлік көріне қоймайды. Сөйлемдегі сөздер – күнделікті өмірде ауызекі тілде қолданылып жүрген құлаққа танымал, жатық тұлғалар. Ал шын мәнінде, қайсыбір қолдануға ыңғайсыз – әрі көпшілік көзінше айтыла бермейтін «тыңшы», «жеткізуші», «өсекші» дегеннің орнына бұл айрықша мәнді басқашалай «құлағы бар» деп сыпайы әрі бейнелі түрде эвфемистік перифразбен жеткізіп отыр. Бұл тіл мәдениеті, эстетикалық талғам мәселесі. Сондықтан жоғарыда тілші ғалымдардың эвфемизм деген кез келген сөзді адамның тіл мәдениеті дәрежесінде қайта өңделіп, жұмсартып немесе сыпайы түрде жеткізудің амалы деген пікірлерге қосыламыз. Бұл жолда тура мағыналы сөз де тек эвфемизм емес перифразды – эвфемизм бола алатынына көзіміз жетіп отыр. «Құлақ» адамның дене мүшесі болса, ауыс мағынада «өз құлағы бар» деген – «сөз тасушы» т.б. мағыналарда тұрақталған перифраз. Бұл бір жағынан мысқылдай, әжуа ету мақсатын көрсетіп отыр.

Қорытынды

Біздің пікірімізше, негізінен перифраздар сөз ауыстырғаннан гөрі таза стильдік мақсаттан туындағанға ұқсайды. Айталық: – Ол оңай *сазға отырғызып кетуі* мүмкін (Кекілбай Ө. Елең – алаң, 18 б.) мысалындағы кейіпкерлердің күдігі «сазға отырғызу» (алдау) мағынасындағы перифразда тек күдік емес, қауып – қатерді ирониялық түрде жеткізіп отыр. Немесе: – Апыр – ау, бақытсыздық дегеннің өзі *жеңілтекстің нәтижесі* екен ғой (Бакқожа Мұқай, Таң. шығармалары, 1 т. 85 б.). Көркем мәтіндегі «жезөкшелік» тұрпайы сөзін күйінгенінен әрі мысқылдай «жеңілтек нәтижесі» деп эвфемистік перифразбен ауыстырып отырса: Ол: «Мәділхан өзі өгей шешесі Ханпатшайыммен көңілдес екен, осыдан бір бәле тумаса нетсін», – деген (Есенберлин І. Көшпенділер, 125 б.) мысалындағы «көңілдес екен» деген перифраз мағынасында тек жолдасының көзіне шөп салу мағынасы ғана емес, мұның арты неге сығар деген

жанашырлық, қауіптену әрі ащы мысқылмен (сарказммен) түйрей сөйлеп күйіну мәні бары анық көрініп тұр. Қ. Қайсенов «Партизан соқпақтары» шығармасының бір тұсында жау бекінген жерді талқандаған партизандардың: «Зауыттан орманға кетерде, «Біздің адресіміз сендердің өлетін жерлерінде, қорықпандар іздеңдер» деп жазып кетті (113 б.) деген перифразды өте орынды қолданған. «Құпия мекендерін» – «адресіміз сендердің өлетін жерлерінде» деген перифразда жауға деген өшпенділік, жүрекке қатқан қан кегі, ашу – ыза сарказм тәсілімен жаудың ашу – ызасын тудыратындай бейнелі берілген. Сондықтан академик З. Қабдолов: «Кей сөздерді кері мағынаға көшіріп, орнымен ойната білу де әсем тәсіл. Мұндай жағдайда бұрма мағынада айтылған сөзге айрықша астар, ойға юморлық сипат беріледі де, суреттеліп отырған шындықтың мазмұны тереңдей түседі» деген өте орынды пікір айтады. (З. Қабдолов. Әдебиет теориясының негіздері. – 260 б.). Автордың бұл айтып отырған мәселесі – перифраздар. Мына мысалдарға назар аударайық. Бірі арсыз нәпсі қызығын ойласа, екіншісі бөтен ойдан мүлдем аулақ (Есенберлин І. Көшпенділер, 160 – б.). Тоқалдың ұпайы түгелденіп болғаннан кейін, әлден уақыттан барып, есік ашылып, үйге Шыңғыс пен Жәнәділ кірді (Есенберлин І. Көшпенділер, 113 – б.). Барлық ойы, тілегі мейлі соқыр болсын, мейлі ақсақ болсын тек құмарлық айызын қандыра еркекте ғана... (Есенберлин І. Көшпенділер, 156 – б.). Күнімжанның осы түнде Кенесары батырмен көңіл қосып шыққанын ең алдымен жеңгелері, одан шешесі естіп... (Есенберлин І. Көшпенділер, 90 – б.). Сөйтіп аз ғана бір уақыт дағдарып қалғанымда, о кісі саудамды бітіріп, дегеніне жетіп те үлгерді (Нұржекеұлы Б. Бейтаныс әйелдің құпиясы. – 247 б.) деген көркем мәтіндерде адамдар арасындағы интимдік қатынастарды тура мағыналы сөзбен емес, перифраздар арқылы суреттеліп отыр. Мұнан перифраз сөз синонимдерін жасауда таптыртпас стильдік амал деген қорытынды жасауға болады. Айталық, автор бір сөзді қайталай бергеннің орнына интимдік жағдайды «бөтен ой», «ұпайын түгелдеу», «құмарлық айызын қандыру», «көңіл қосу» немесе ирония аралас «саудасын бітіру» т.б. бейнелі перифразды эвфемистік синонимдер арқылы жеткізіп отыр. Сондықтан академик З. Қабдоловтың сөздерді орнымен ойната білуде шындықтың мазмұны тереңдей түсетіні әрі ол әсем тәсіл деген пікірі де өте орынды деген ойдамыз.

Әдебиет:

1. Салқынбай А. Қазіргі қазақ тілі. Оқулық. – Алматы: Эверо, 2008. – 464 б.
2. Смағұлова К.Н. Мағыналас фразеологизмдердің ұлттық – мәдени аспектілері. Канд. дисс. авторефераты. – Алматы: 1998. – Б. 30.
3. Балақаев М., Томанов М., Жанпейісов Е., Манасбаев Б. Қазақ тілінің стилистикасы. – Алматы: Мектеп, 1974. – 201 б.
4. Аханов К. Тіл білімдерінің негіздері. – Алматы: Ана тілі, 1993. – 96 б.
5. Баймұрынов Ж.М. Қазақ тілі синтаксистік құрылысындағы үнемдеу құбылыстары (психолінгвистикалық аспект). Автореферат. 10.02.02 – Астана: 2009. – 24 б.